

sąlygiškų formų vertę. Estetinis nusiteikimas savo ruožtu skatina interpretatorių sugretinti fiktyvius meninius objektus bei sąlygiškas formas su objektyvia tikrove, per kurią estetinis nusiteikimas vėl virsta praktiniu nusistatymu į pasaulį.

Disertacija baigiama išvada, kad semiotinio tyrimo principai jokių būdu negali pakeisti sociologinių ir psichologinių, gnoseologinių ir aksiologinių tyrimo principų. Jie tik pateikia pastarųjų koordinavimo ir subordinavimo būdą, kurio reikia laikytis, norint paaiškinti meno kūrinio būties formas bei jo struktūrą.

Savo atsiliepimuose disertaciją teigiamai įvertino disertanto mokslinis vadovas doc. J. Repšys, kolektyvinis oponentas — VVPI Filosofijos katedra, oficialieji oponentai prof. dr. R. Plečkaitis ir doc. R. Petrauskienė. Oponentai pažymėjo, kad K. Stoškaus disertacija yra be abejonės aukšto lygio mokslinis darbas ir kad tyrinėjimų rezultatai yra reikalingi, nagrinėjant semiotinių metodų taikymą meno teorijoje. Disertacijoje pateikta plati ir kruopšti kritinė šiuolaikinių buržuazinių estetinių teorijų ir jų metodologinių pagrindų analizė gali pasitarnauti kovai prieš buržuazinę ideologiją.

S. Kavaliauskas

KRIKŠČIONYBĖ LIETUVOJE

1973 m. vasario 6 d. Vilniaus V. Kapsuko universiteto Filosofijos istorijos ir mokslinio ateizmo katedros iniciatyva įvyko Respublikinė mokslinė konferencija, skirta krikščionybės Lietuvoje problemoms aptarti. Jos metu buvo perskaityta 19 pranešimų. Didesnioji jų dalis buvo skirta krikščionybės praeičiai Lietuvoje nušviesti, o antroji, pranešimų skaičiumi kiek mažesnė, — jos dabarčiai. Ypatingas dėmesys buvo skirtas kovos su katalikiškąja ideologija reikšmei.

Kompleksinė problemos analizė leido giliau ir visapusiškiau atskleisti krikščionybės ypatybes Lietuvoje, jos ideologinius tikslus bei veiklos būdus, pateikti jų marksistinę kritiką. Buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad lietuvių katalikiškoji išėivija, kurios veiklos pobūdį didelė dalimi nulemia jos emigrantiška padėtis, ideologinės kovos centrą perkėlė į tautinio (lietuviškojo) patriotizmo sferą, bandydama įrodyti krikščionybės reikšmę lietuvių tautos, jos etninio tipo susiformavimui.

Šios koncepcijos kritikai buvo skiriamas dr. J. Minkevičiaus (LTSR MA) pranešimas („Lietuvybės ir katalikybės simbiozės koncepcijos klausimu“), kuriame parodyta, kad katalikiškosios krikščionybės formos paplitimas Lietuvoje klerikalų ir iš dalies buržuazinių nacionalistų interpretuojamas kaip lietuvių tautos dvasinio poreikio rezultatas. Lietuvių etninis bendrumas esąs neatsiejamas nuo jų konfesinio bendrumo. Katalikybė laikoma tautiškumo atrama.

Pranešėjas atskleidė svarbiausias lietuviybės ir katalikybės sąvokų susiejimo priežastis, parodė krikščionybės kosmopolitiškumą, akcentuodamas lietuvių tautos „katalikiškumą“ istorinį pobūdį ir tuo pačiu išryškindamas psichologinį bei ideologinį „lietuvių-kataliko“ koncepcijos turinį.

Klerikalinių ir nacionalistinių idėjų vienybę analizavo asp. A. Varkulevičius (VVU) pranešime „Klerikalizmo atgarsiai lietuvių politinių emigrantų „patriotizmo“ koncepcijose“.

Jis pastebėjo, kad buržuazijos ir katalikybės ideologų patriotizmas labai abstraktus: jį vengiama nagrinėti politiniu, socialiniu, istoriniu požiūriu. Patriotinis jausmas čia paprastai sutapatinamas su dievo meile (pvz., A. Maceinos, J. Girniaus knygose), jam suteikiamas kosmopolitinis atspalvis.

Asp. J. Trinkūnas (VVU), analizuo-damas krikščionybės skverbimąsi į baltų žemes, parodė, kad ji nebuvo lietuvių dvasinio poreikio rezultatas, bet, priešingai, jos išgalėjimas Lietuvoje buvo susijęs su karine ir ideologine prievarta.

Nors krikščionybės platinimas Pabaltijyje prasidėjo jau X—XI a. ir tęsėsi kelis šimtmečius, tačiau Lietuva dar ilgą laiką išliko pagoniška seniai krikščioniškos Europos kaimynystėje. Lietuvos kunigaikščių krikštas (XIV a. pabaigoje) iš esmės nieko nepakeitė, nes liaudis dar ilgai laikėsi savo senojo tikėjimo. Pranešėjas sutinka su V. Pašutos mintimi, kad senoji lietuvių religija išlaikė savo pozicijas iki pat unijos (Žemaičių krašte dar ilgiau). Senoji lietuvių religija, pranešėjo nuomone, buvo išsaugojusi žemdirbių bendruomenės animistinei religijai būdingus bruožus.

XIII—XIV ir vėlesniais amžiais krikščionybės plitimą Lietuvoje sunkino susidūrimas su senąja religija. Dviejų religijų sandūros rezultatas buvo tas, kad

atsirado savotiška, aiškesnės sistemos neturinti, valstietiška krikščionybės forma. Joje galima pastebėti senųjų tikėjimų elementus, susiliejusius su krikščioniškaisiais. Pranešėjas pateikia konkrečių tokio susiliejimo pavyzdžių. Sakysime, prasidėjus gimdymui, pagal pagoniškuosius papročius buvo valgoma višta ir užgeriama taure alaus, o likučiai kasami į žemę. Tokiu būdu buvo prašoma Marijos malonės gimdančiajai. Ši religinė simbolika atitinka pagoniškosios deivės Laimos malonės prašymo apeigas.

Dėst. P. Pečiūra (VVU) kalbėjo apie visuomenines ir šeimos šventes Lietuvoje, pastebėdamas, kad tokių tradicijų įsigalėjimas tarybinėje visuomenėje turėtų labai didelę reikšmę ateistiniam visuomenės auklėjimui. Pranešėjas siūlė sudaryti teoriškai pagrįstą švenčių kalendorių. Toks kalendorius, anot jo, paspartintų religinių tradicinių švenčių išnykimo procesą.

Prof. dr. R. Plečkaitis (VVU) savo pranešime analizavo renesanso gamtamokslines pažiūras Vilniaus universitete. Jis atkreipė dėmesį į tai, kad XVI a. pabaigoje ir XVII a. pirmojoje pusėje katalikų ir reformatų polemikos įkarščio metu jėzuitai siekė kuo didesnio Vilniaus universiteto populiarumo. Pažangesnieji, į ieškojimus linkę senojo universiteto pedagogai, dėstydami psichologijai skirtą gamtos filosofijos dalį, stengėsi remtis Vezalijaus, Rondelė, Čezalpino, Frakastoro, Fornelio, Kardano ir kitų renesanso mokslininkų biologinėmis pažiūromis.

Asp. N. Kadytė (LTSR MA) nagrinėjo XVI a. pabaigos ir XVII a. pradžios reformatų polemiką su katalikais Lietuvoje.

Jėzuitai labai gerai suvokė reformacijos jėgą, kuri, be kita ko, pasireiškė religinio turinio knygų leidimu, „dievo žodžio“ propagavimu lietuvių kalba. Todėl jie stengėsi paimti į savo rankas mokyklas, kad jas galėtų panaudoti katalikybės platinimui.

Polemika su reformacija reikalavo kuo daugiau visapusiškai išsilavinusių ir scholastiniuose ginčuose užsigrūdintųjų žmonių. Tokie žmonės iš pradžių buvo ruošiami Romos universitete. Romoje mokėsi pirmieji Lietuvos ir Lenkijos kontrreformacijos atstovai: S. Vašavickis, P. Skarga, J. Vujekas ir kt. Tačiau poleminės kovos įkarštyje vis labiau buvo jaučiamas mokytų katalikybės propaguo-

tojų trūkumas. Jiems rengti reikėjo savos aukštosios mokyklos. Todėl 1570 m. įsteigtąją kolegiją jėzuitai perorganizavo į universitetą.

Mokyklų sutelkimas jėzuitų rankose ir pastarųjų pastangos spausdinti religinio turinio knygas lenkų ir lietuvių kalbomis nemažai prisidėjo prie galutinės kontrreformacijos pergalės Lietuvoje.

LTSR MA jaunesnysis mokslinis bendradarbis A. Varanavičius aptarė įžymaus XVI a. pirmosios pusės Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės, o vėliau ir Lenkijos karalystės diplomato, filosofo, aukšto bažnyčios pareigūno Erasmą Vitelijaus diplomatinę, politinę bei visuomeninę veiklą, filosofines pažiūras ir jo įtaką poetui M. Husovianui. Pranešėjas parodė, kad gyvenimo prasmės suvokimas E. Vitelijaus ir M. Husoviano darbuose pagrįstas jų racionalistine pažiūra į asmenybę ir jos visuomeninę veiklą. Abu jie akcentuoja naudą, asmeninio suinteresuotumo, gyvenimo malonumo momentus. Pranešėjas, atsižvelgdamas į labai didelį E. Vitelijaus išsilavinimą (jo bibliotekoje buvo svarbiausios antikos ir renesanso mąstytojų knygos), mano, kad E. Vitelijaus racionalistinių ir epikūrietiškų pažiūrų gyvenimo prasmės klausimais susiformavimui neabejotinos įtakos turėjo antikos ir renesanso mąstytojai. Garbė ir nemirtingumas E. Vitelijui yra labai gyvenimiški dalykai: jeigu tobulą „teigiamo pavyzdžio asmenybę“ aukoja savo gyvybę vardan tėvynės laisvės, tai ji nusipelno amžiną atminimą. Nors atskiras individas ir yra mirtingas, tačiau asmenybės nemirtingumo pagrindas yra ave-roistinio pobūdžio kolektyvinis intelektas.

E. Vitelijaus pažiūros į gyvenimo prasmę (malonumą, garbę, asmenybės įamžinimą visuomenės atmintyje) rodo neabejotiną antikos ir renesanso idėjų poveikį šiam mąstytojui. Dėl to jis ir poetas M. Husovianas yra laikytini renesanso epochos pranašais ir humanistinių idėjų propaguotojais Lietuvoje.

E. prof. p. A. Griška (VPI) padarė pranešimą apie religinių dogmų skleidimo būdus XVIII a. ir XIX a. pradžios Lietuvoje.

Apie vieną iš tokių būdų kalbėjo ir dėst. A. Vaišvila (VVU) pranešime „Mito apie Šiluvos „stebuklą“ istorinės ir socialinės prielaidos“. Pranešėjo manymu, mitas apie Šiluvos „stebuklą“ susideda iš dviejų siužetinių atžvilgiu skirtingų kom-

ponentų: a) „stebuklingo“ paveikslo, b) Marijos apsiareiškimo. Pranešėjui žinomuose šaltiniuose Marijos paveikslas pirmą kartą pavadintas stebuklingu 1646 m. Žemaičių vyskupo J. Tiškevičiaus rašte popiežiui, o apsiareiškimo legenda pirmą kartą užrašyta 1661 m. Žemaičių kanau-ninko ir Šiluvos klebono M. Sveic-kauskio.

Pranešėjo manymu, Šiluvos „stebuk-lingumo“ mitas atsirado dėl to, kad rei-kejo išlaikyti juridškai atkovotas katali-ku bažnyčios pozicijas stipriame evange-likų-reformatų centre — Šiluvoje. Vėliau mito tikslai kito, išreikšdami bendrą so-cialinę krikščionybės doktriną.

LTSR MA jaunesnioji mokslinė bend-radarbė *L. Vileitienė* aptarė V. Kudirkos redaguojamo „Varpo“ polemiką su katali-ku spaudos organais „Tėvynės sargu“ ir „Apžvalga“. Pranešėja nurodė, kad lietu-vių buržuazija varžėsi su aukštesniaisiais dvasininkais dėl vadovavimo nacionali-niam sąjūdžiui ir dėl to sąjūdžio galuti-nių tikslų. Aukštesnieji dvasininkai (pvz., A. Jakštas-Dambrauskas) siekė nacionali-nį judėjimą pajungti savo dispozicijon, glaudžiai bendradarbiauti su Vatikanu. Kudirkos „Varpas“ atkakliai priešinosi šiems dvasininkų ketinimams. Tačiau ir nacionalinės buržuazijos atstovai, ir jų dvasiškėji oponentai mažai tesirūpino vargingųjų valstiečių ir darbininkų inte-resais.

Dėst. A. Šliogeris (VVU) kalbėjo apie žymaus XIX a. pabaigos rusų idealistinės filosofijos atstovo V. Solovjovo idėjų įta-ką V. Šilkarskiui. Remdamasis V. Šilkars-kio knyga „W. Solowjows Philosophie der All-Einheit“ ir kitais darbais, prane-šėjas teigė, kad V. Šilkarskis nebuvo V. Solovjovo filosofijos pasekėjas tikraja šio žodžio prasme, nes kūrybiškai neiš-vystė jo vienybės idėjų, todėl jis laikyti-nas tik V. Solovjovo filosofijos popula-rintoju.

Prof. dr. I. Zaksas (KMI) nagrinėjo sielos sampratą buržuazinės Lietuvos ka-talikiškoje filosofijoje. Sielos klausimais rašė A. Jakštas-Dambrauskas („Mokslas ir tikėjimas“, K., 1930), vysk. P. Bučys („Pa-sikalbėjimas apie sielą“, Marijampolė, 1930), J. Lomanas („Sielos problema“, K., 1937) ir daugelis kitų asmenų.

Sielos problema katalikiškoje filoso-fijoje gvildinama dviem aspektais: 1) stengiamasi filosofškai pagrįsti religinę sielos sampratą; 2) populiarinami teologi-

niai sielos nemirtingumo įrodymai. Savo teiginius katalikybės ideologai argumen-tuodavo grožinės literatūros, dailės pa-vyūdžiais. Įtaigia forma buvo pateikia-mos ištraukos iš teologų ir laisvamanių ginčų, kuriuose laimėdavę krikščioniškųjų pažiūrų gynėjai.

Pranešėjas pažymi, kad katalikiškoji filosofija buržuazinėje Lietuvoje buvo di-delis tikėjimo ramstis. Tačiau religinių bei idealistinių pažiūrų įtaką silpnino ko-munistinė spauda ir pažangiųjų moksl-i-ninkų „laisvamanių“ darbai.

Vyr. dėst. V. Zakarauskas (KMI) ana-lizavo katalikybės požiūrį į kai kuriuos dorovinio auklėjimo klausimus buržuazi-nėje Lietuvoje.

Katalikybė, anot pranešėjo, buvo ypatinga dvasinės kontrolės forma, psi-chologinio ir moralinio masių orientavimo instrumentas. Šioje srityje ji siekė užsi-tikrinti monopolį.

Lytinės moralės srityje katalikybės doktrina atitiko patriarchalinės praeities tradiciją. Šią tradiciją katalikų ideologai susiejo su katalikybe ir lietuvybe. Buvo sudarytas savotiškas ideologinio poveikio trikampis: katalikybė — lytinis dorovin-gumas — lietuvybė. Skirtingai nuo politi-nio, teisinio poveikio priemonių, kurios vei-kė iš viršaus, katalikiškoji ideologija orientavosi į individo sielą, prigimtį. Sie-los moraliniame tobulėjime bažnyčiai bu-vo priskiriamas svarbiausias vaidmuo. Oficialiąją prostituciją, venerines ligas, pornografiją katalikų ideologai traktavo kaip tiesioginį gyvenimo sekularizacijos rezultatą, laikydami bažnyčią vienintele dorovingumo gynėja.

Pranešėjas pastebėjo, kad pats sek-sualinės etikos gynimas nebuvo ydingas, nemoksliškas buvo tik tas metodologinis pagrindas, kuriuo rėmėsi antihumaniška katalikybės praktika, buržuazinės Lietu-vos tikrovėje efektyviai įsijungusi į vi-sas socialinės ir dvasinės liaudies masių priespaudas formas.

Krikščioniškajai etinių problemų in-terpretacijai šiuolaikinėje Lietuvoje buvo skirtas J. Mačiulio (VMA Mokslinio ateizmo institutas prie TSKP CK) prane-šimas.

Asp. P. Mikuckas (VVU) aptarė ka-talikų bažnyčios socialinės doktrinos kri-tiką 1917—1940 metų komunistinėje lie-tuvių spaudoje. Pranešėjas parodė, kad daugiausia prie šios kritikos yra prisidė-ję Lietuvos Komunistų partijos veikėjai

V. Mickevičius-Kapsukas ir Z. Aleksa-Angarietis.

Komunistinė spauda, kritikuodama neotomistinę privatinės nuosavybės koncepciją, sąmojingai išjuokė popiežiaus Leono XIII iškeltą tezę, kad turtuoliai „esą tik turtų prievaizdai lig laiko, kad dievas esąs vienas absoliutus (visuotinis) savininkas, kuriam turėsią duoti sunkią apyskaitą“¹.

Pranešimą, skirtą popiežiaus enciklikos „*Reform novarum*“ socialinės koncepcijos kritikai Z. Angariečio darbuose nušviesti, padarė vyr. dėst. A. *Darginavičienė* (VPI), o katalikų bažnyčios fašistinių tendencijų kritiką JAV lietuvių pažangiojoje spaudoje II pasaulinio karo išvakarėse apžvelgė vyr. dėst. J. *Sakalauskas* (ŠPI).

Internacionalinį marksistinio ateizmo pobūdį ir jo reikšmę tarybinių nacijų suartėjimui aiškino filosofijos m. kand.

L. *Šnipas* (LTSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija). Socialistinės visuomenės ekonominiai ir politiniai pertvarkymai bei ideologinis auklėjimas nutolina gyventojus nuo religijos, sąlygoja socialistinių nacijų sekuliarizacijos procesą. Marksistinis ateizmas, išlaisvindamas asmenybę ir visuomenę iš religinių prietarų, tiesiogiai prisideda prie socialistinių nacijų suartėjimo, jų glaudesnio kultūrinio bendradarbiavimo.

Konferencijoje dalyvavo Mokslinio ateizmo instituto prie TSKP CK vyr. mokslinis bendradarbis, leidinio „*Voprosy naučnogo ateizma*“ mokslinis sekretorius R. *Lopatkinas*. Jis papasakojo apie tai, kas šiame institute planuojama, kokiais būdais bandoma toliau plėsti ateistinės minties poveikį ne tik tai tikintiesiems, bet ir netikintiesiems, kad pastarieji taptų aktyviais ateizmo propaguotojais, kovos prieš religinę ideologiją dalyviais.

J. Balčius

¹ V. Kapsukas, Vaidmainių darbai, V., 1961, p. 120.